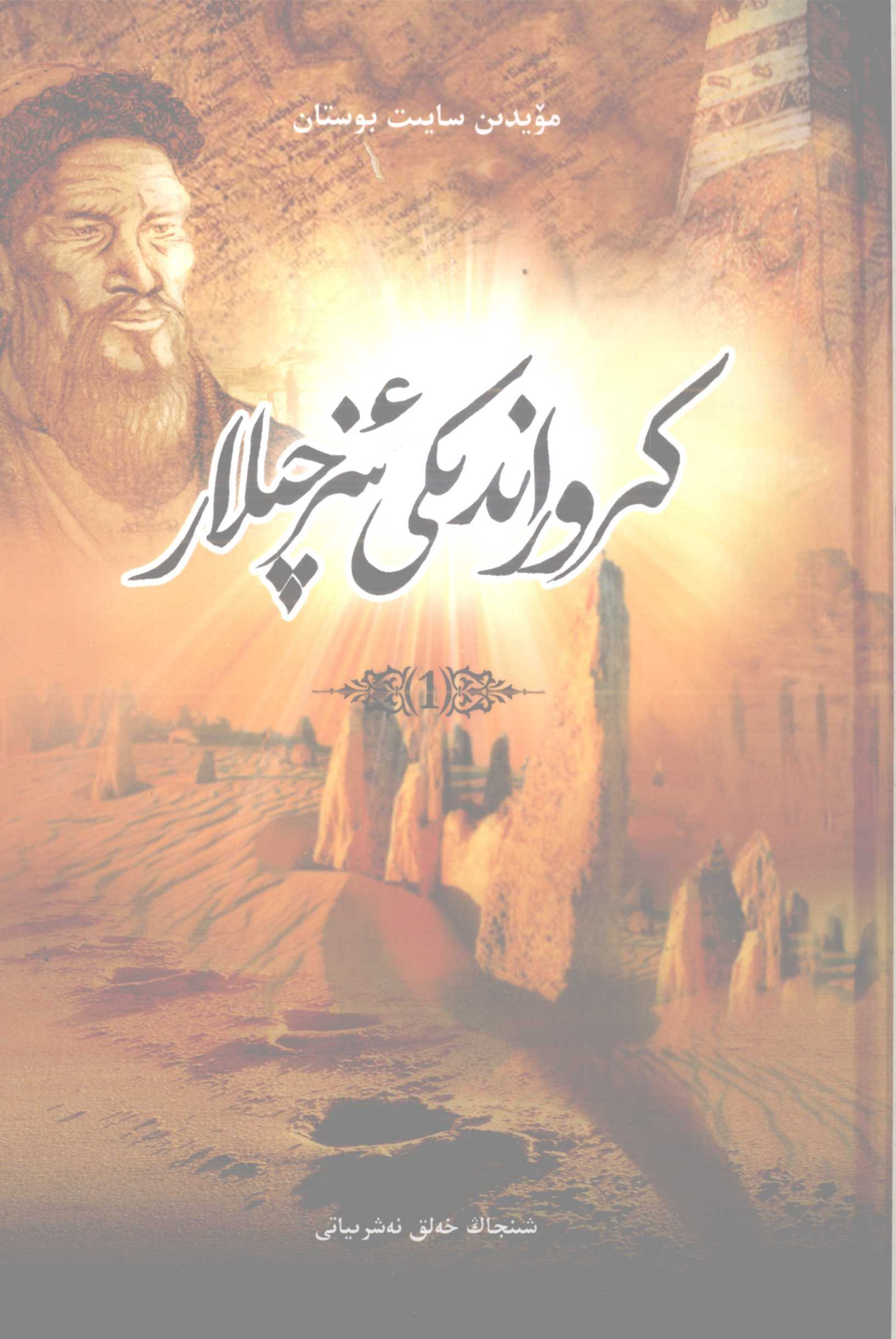

مۆيدىن سايىت بوستان

كروانديكى شئرچيلار

(1)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

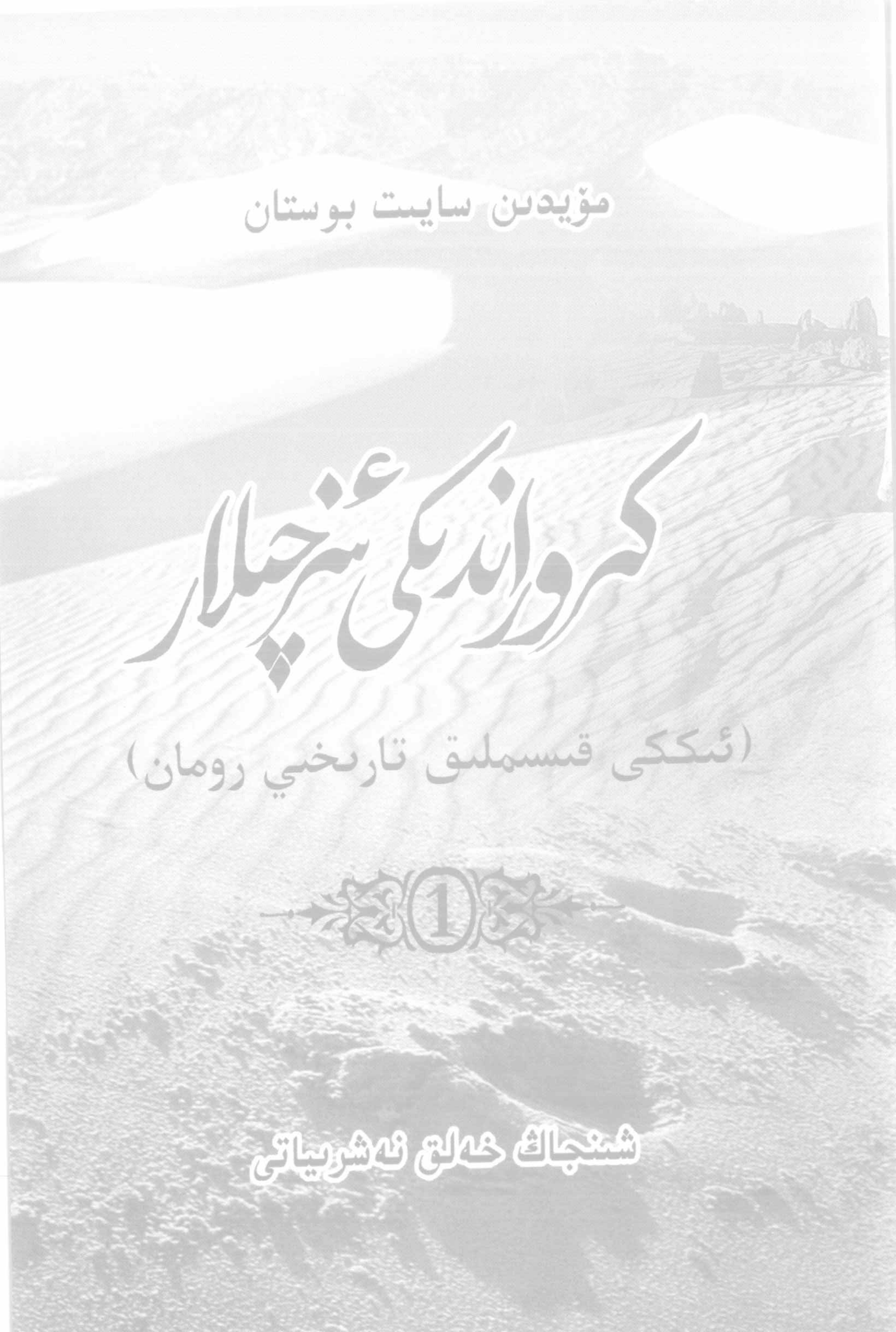

مۆيدىن سايىت بوستان

كىرۋاندىكى ئىزچىلار

(ئىككى قىسىملىق تارىخىي رومان)

1

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

楼兰足迹(上下)/莫依丁·萨依提著。
—乌鲁木齐：新疆人民出版社，2008.1（2009.5 重印）
ISBN 978—7—228—11347—7

Ⅰ.楼… Ⅱ.莫… Ⅲ.长篇小说—中国—当代—维吾尔语（中国少数民族语言）Ⅳ. I247.5

中国版本图书馆 CIP 数据核字（2008）第 001244 号

作　　者	莫依丁·萨依提
责任编辑	帕提古丽·米吉提
责任校对	赛娜瓦尔·依布拉音，再米拉·菲达
封面设计	买买提·诺拜提
出版发行	新疆人民出版社
电　　话	(0991)2827472
地　　址	乌鲁木齐市解放南路 348 号
邮政编码	830001
印　　刷	新疆金版印务有限公司
经　　销	新疆维吾尔自治区新华书店
开　　本	880×1230 毫米　1/32
印　　张	41.375
版　　次	2008 年 1 月第 1 版
印　　次	2009 年 5 月第 2 次印刷
印　　数	5001—8000 册
定　　价	88.00 元

مۇھەررىردىن

پېشقەدەم شائىر ، ژۇرنالىست ، لوپنۇرشۇناس مۆيدىن سايىت بوستان 1935 ـ يىلى 5 ـ ئايدا كورلا شەھىرىدە تىجارەتچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان . ئۇ 1952 ـ يىلى قاراشەھەر پېداگوگىكا مەكتىپىنى پۈتكۈزۈپ ، 1955 ـ يىلى 8 ـ ئايغىچە كورلا شەھىرىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپلەردە ئوقۇتقۇچى بولغان ، كېيىن ئاپتونوم رايونلۇق مائارىپ ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىدا ، ئاندىن بايىنغولىن ئوبلاستلىق باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىدا ئىشلىگەن . ئۇنىڭدىن كېيىن ئوبلاستلىق ئەدەبىيات ـ سەنئەت ئىجادىيەت ئىشخانىسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى ، ئوبلاستلىق يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ، «بوستان» (ھازىرقى «كروران») ژۇرنىلىنىڭ باش مۇھەررىرى بولۇپ ئىشلەپ ، 1995 ـ يىلى 6 ـ ئايدا پېنسىيىگە چىققان .

مۆيدىن سايىت بوستان 1959 ـ يىلى «شىنجاڭ ياشلىرى» گېزىتىنىڭ 6 ـ فېۋرال سانىدا ئېلان قىلىنغان «سەيلە قىلىلى ئايغا» ناملىق شېئىرى بىلەن ئەدەبىي ئىجادىيەت سېپىگە كىرىپ كەلگەن . ئۇنىڭ قىرىق نەچچە يىللىق ئىجادىيەت پائالىيىتىنى ئەدەبىي ئىجادىيەت ، ئەدەبىي ژۇرنالچىلىق ، لوپنۇر فولكلورچىلىقى قاتارلىق ئۈچ جەھەتكە يىغىنچاقلاشقا بولىدۇ . مۆيدىن سايىت بوستان ئەدەبىي ئىجادىيەتكە قىزغىنلىق بىلەن كىرىشىپ ، بىر بۆلۈك شېئىر ، ھېكايە ، پوۋېست ، شۇنداقلا دراما («تاھىر ـ زۆھرە») يېزىپ ئېلان قىلدى . ئۇ ژۇرنالدا ئىشلىگەن ئون بەش يىل جەريانىدا ، بايىنغولىن ئەدەبىيات بوستانلىقىنىڭ بەرپا قىلىنىشى ۋە بىر تۈركۈم ئۆمىدلىك ئەدەبىي ئىجادىيەتچىلەرنىڭ مەيدانغا كېلىشى ئۈچۈن تەمەسىز ۋە ھالاللىق بىلەن ئىشلىدى . «بوستان» (ھازىرقى «كروران») ژۇرنىلىنىڭ 1979 ـ يىلىدىكى تۇنجى

ساندا ئۇ باشقىلار بىلەن بىرلىكتە توپلىغان بىر تۈركۈم لوپنۇر
خەلق قوشاقلىرى بىلەن ئۇنىڭ «لوپنۇر قوشاقلىرىنىڭ بەزى ئالا-
ھىدىلىكلىرى توغرىسىدا» دېگەن ئىلمىي ماقالىسى ئېلان قىلىن-
دى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئەدەبىي ئىجادىيەتتە ئۇ ئاساسىي
دىققەت - نەزىرى، ۋاقتىنى لوپنۇر فولكلورچىلىقىغا قارىتىپ،
ئاساسلىقى لوپنۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنى توپلاش، رەتلەش،
نەشرگە تەييارلاش ۋە تەتقىق قىلىش بىلەن ئىزچىل شۇغۇللاندى.
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 1984 - يىلى، ئۇ توپلاپ تۈزگەن
«لوپنۇر خەلق قوشاقلىرى» («ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى»
نىڭ 5 - كىتابى) توپلىمىنى، 1991 - يىلى «ئۇيغۇر خەلق
چۆچەكلىرى»نىڭ 15 - كىتابىنى (باشقىلار بىلەن بىرگە تۈز-
گەن) نەشر قىلدى. شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ئىلمىي ژۇرنىلىنىڭ
1987 - يىلى 3 - سانىدا «لوپنۇر قوشاقچىلىقى توغرىسىدا»
دېگەن ئىلمىي ماقالىسى ئېلان قىلىندى. «بۇلبۇل» ناملىق باللا-
رىسى خانتەڭرى ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. ئۆزى 5 - قېتىم-
لىق «خانتەڭرى ئەدەبىيات مۇكاپاتى» (بېيجىڭدا ئېچىلغان)دا
«مۇنەۋۋەر مۇھەررىر» شەرەپ مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. 1990 - يى-
لى، ئۇ خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى بويىچە ئاپتونوم رايونلۇق ئۈچ
يۈرۈش توپلام ئىشلەش تەھرىر ھەيئەتلىكىگە تەكلىپ قىلىنىپ،
بايىنغولىن ئوبلاستلىق ئۈچ يۈرۈش توپلام ئىشلەشكە رەھبەرلىك
قىلىش ھەيئىتىدە مۇئاۋىن باش تەھرىر بولۇپ ئىشلەپ،
1993 - يىلى مۇشۇ ساھەدە «مەملىكەتلىك ئىلغار خىزمەتچى»
دېگەن شەرەپكە نائىل بولدى. 1991 - يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرى-
ياتى تەرىپىدىن ئۇنىڭ «ھايات باھارى» (باشقىلار بىلەن بىرلىك-
تە)، قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى تەرىپىدىن «باشئەگىم نەزمىلى-
رى» (باشقىلار بىلەن بىرلىكتە) ناملىق شېئىرلار توپلىمى نەشر
قىلىندى. 2003 - يىلى قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى «لوپنۇر ئەس-
لىمىلىرى» ناملىق كىتابىنى، 2005 - يىلى مىللەتلەر نەشرىياتى
ئۇ توپلاپ رەتلىگەن «مىنكۈن باتۇر ۋە ئۇنىڭ ئەۋلادلىرى» ناملىق

此为试读，需要完整PDF请访问： www.ertongbook.com

چوڭ ھەجىملىك خەلق قىسسىسىنى نەشر قىلدى . ئۇ يەنە «لوپنۇر خەلق داستانلىرى» توپلىمىنى ، شېئىر ئىجادىيىتىنىڭ نامايەندىسى بولغان «ئاق بىكەش بىلەن بوز باتۇر» ناملىق يەتتە مىڭ مىسرادىن ئارتۇق داستاننى نەشرگە سۇندى .

«كىروراندىكى ئىزچىلار» ناملىق ئىككى توملۇق بۇ تارىخىي رومان مۆيدىن سايىت بوستاننىڭ ئوتتۇز يىلغا يېقىن لوپنۇرلۇقلارنىڭ فولكلورى ، تارىخى بىلەن ھەپىلەشكەنلىكىنىڭ بەدىئىي سەمەرىسى بولۇپ ، 1860 ـ يىلىدىن 1934 ـ يىلىغىچە بولغان يەتمىش بەش يىللىق جەريانىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ . رومانىنى ئوقۇسىڭىز ، تېخى 19 ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرىغىچە — بەش يۈز يىلغا يېقىن دۇنيانىڭ كۆز ـ قۇلىقىدىن گويا پايانسىز دېڭىز ئوتتۇرىسىدىكى كۆرۈنمەس كىچىككىنە يېگانە ئارالدەك ، سىرتقى دۇنيادىن ئايرىلىپ بېكىنمە ھالەتتە تۇرغان ، مۆجىزىدەك ئاجايىپ رىۋايەت ۋە ئەپسانىۋى پەردىلەر ئىچىدىكى سىرلىق دۇنيا — لوپنۇر ۋە لوپنۇرلۇقلار توغرۇلۇق خېلى كەڭ چۈشەنچىگە ئىگە بولۇپ قالىسىز ...

مۇندەرىجە

بىرىنچى باب كۆچۈش…………………………… 1

ئىككىنچى باب قالۇچىلار مەھەللىسىدە………………… 50

ئۈچىنچى باب «دىۋە ئادەم» ……………………… 103

تۆتىنچى باب ئابدالدا ………………………… 162

بەشىنچى باب چوڭ ئۆيۈشۈش ……………………… 241

ئالتىنچى باب توي ۋە مۇسىبەت………………………… 326

يەتتىنچى باب بىزمۇ يەر تېرىيلى ……………………… 411

سەككىزىنچى باب ئوماقنىڭ تاختىسى…………………… 501

توققۇزىنچى باب يۇرتۇڭنىڭ ھەممە يېرىنى بىلىپ قوي… 589

بىرىنچى باب

كۆچۈش

بۇ يول دۇنيادىكى يوللارنىڭ قەدىمىيسى ، سەرخىلى ئىدى ، دۇنيادىكى يوللار بۇ يول ئالدىدا ئۇزۇن ـ قىسقىـ لىقتا خالتا كوچىغا ، كەڭ ـ تارلىقتا چىغىر يولغا ئوخـ شايتتى ؛ بۇ يول شۇنچىلىك ئاۋات ، قايناق ئىدىكى ، جاھانـ دىكى ئىسىل مال ـ بۇيۇملارنىڭ ، جاۋاھىراتلارنىڭ يەرـ مەنكىسى ئىدى ؛ ھەر خىل رەڭ ـ تۇستىكى ئادەملـەر ، تۇرلـۇك تىل ـ زۇۋان ، مەدەنىيەت ، ئىـدىـيـە ، تۇرـ لۇك دىن ـ ئېتىقادلار ئۇچرىشىپ ، ئۆتۇشۇپ تۇرىدىغان مەشھۇر ، شۆھرەتلىك يول ئىدى .

— خاتىرەمدىن .

1

قۇملۇق ، پايانى يوق قۇملۇق ، گويا دۇنيا قۇم بولۇپ يارالغانـ دەك ياكى پۈتكۈل زېمىننى قۇم توپانى بېسىپ كەتكەندەك .
قۇياش تىكلەشكەن چاغ ، ئاسمان خۇددى قۇم دۇنياسىغا كۆمـ تۇرۇپ قويغان غايەت زور زەڭگەر قازانغا ، قۇياش بولسا مۇشۇ قازاننىڭ ئەڭ ئېگىز مـەركىزىدىكى تـۇگلۇككە ئېسىپ قويغان نۇر شارىغا ئـوخشايتتى . بۇ قۇم دۇنياسىنىڭ تەرەپلىرى ئۇنى يىراق ـ يىراقلاردىن قوچۇپ ـ ئۇپۇپ تۇرغان مۇشۇ زەڭگەر

قازاننىڭ گىرۋىكى ، ئۇپۇق سىزىقى ئىدى . بۇ يەردە تەرەپ - پەرەپ مەۋجۇت ئەمەستەكلا ، ھەممە تەرەپ ئوخشاش .

قۇملۇق شۇ قەدەر چۆل - جەزىرە ئىدىكى ، نە بىرەر تۈپ دەرەخ ، بىرەر تۈپ شىۋاق ، يانتاق ، نە يىڭنە چاغلىق بىرەر تال خەس - گىياھ بولسۇن ، ساپلا قۇم ، قۇملا ، زەررىچە بۇلۇتسىز ، خىرۇستالدەك سۈزۈك ئاسماندا تىكلەشكەن قۇياش نۇرىدا قۇملار پارىلداپ چاقناپ تۇراتتى .

پايانسىز قۇملۇقنىڭ دۆڭ - بارخانلىرى بىر قاردىماققا بىر - بىرىگە مىنگىشىپ گىرەلىشىپ كەتكەن بېلىق قاسىراقلىرىغا ئوخشىسا ، يەنە بىر قاراشقا مەيىن شامالدا بىر - بىرىنى قوغلىشىپ قىرغاق تامان سىلجىپ ، يېنىك ھەم رىتىملىق تەۋرىنىۋاتقان كۆل چايقاقلىرىغا ئوخشايتتى .

رىۋايەتتە ئېيتىلىشىچە ، قايسىبىر قەدىم زاماندا توپان بالاسى بولۇپ ، ئاسمان - پەلەك تاغ - چوققىلارنىمۇ قوشۇپ پۈتكۈل يەر - زېمىننى سۇ بېسىپ كەتكەندە ، پەقەت نوھ ئەلەيھىسسالامنىڭ كېمىسىدىكى جانلىقلارلا ھايات قالغانىكەن . خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش ، قۇم توپانى ئاستىدىن ئۈمىلەپ چىقىۋاتقاندەك ، يوك ئارتىلغان بىرنەچچە كالا ، ئېشەكنى ئالدىغا سېلىپ ، ئات ، كالا ، ئېشەك مىنگەن چوڭ - كىچىك ئۈچ ئادەم چەكسىز قۇملۇقنىڭ يىراق ئۇپۇقتىكى ھال رەڭ ۋىل - ۋىل گىرىمسەنلىك ئىچىدىن قىمىرلاۋاتقاندەك ئاستا چىقىپ كەلمەكتە . ئۇلار بىر كۆرۈنۈپ ، بىر كۆرۈنمەي ، ھېلى ئېگىز بىر قۇم دۆۋىسىدىن ئايلىنىپ ئۆتسە ، ھېلى ئالدىنى توسۇپ تۇرغان يەنە بىر چوڭ قۇم دۆۋىسىگە ئۆمىلىگەندەك چىقىپ ، دومىلىغاندەك مۇدۇرۇلۇپ چۈشەتتى . مانا ، ئۇلار يەنە بىر قۇم دۆۋىسىگە چىقتى . ئات مىنگەن ئايال بىلەن ئېشەك مىنگەن بالا — ئىككىسى قۇم دۆۋىسىدىن چۈشۈپ مېڭىشنى داۋام ئەتتى . كالا مىنگەن ئەر بولسا ، قۇم دۆۋىسىدىن چۈشمەي ، كالا ئۈستىدە تۇرۇپ سول قولىنىڭ ئالىقىنىنى پېشانىسىگە سايىۋەن قىلىپ تۇتۇپ يىراقلارغا قارىدى . ئۇ بۇ قارىشىدا : «بارىدىغان مەنزىلىمىز

قايسى تەرەپتىكىن ، بۇ قۇملۇقنىڭ چېكى نەدىدۇ ؟ » دەۋاتامدىكىن ، بەلكى ئىككىلىسىنى دەۋاتقاندۇ . ئۇلار بۇ قۇملۇق جەزىرىدە نەدىن كېلىپ ، نەگە كېتىۋاتىدىكىن ؟ ئەر قۇم دۆۋىسىدىن چۈشۈپ ئايال بىلەن بالىغا يېتىشىپ كەلدى .

— ئاتا ، بىز تېخىچە قۇملۇقتا مېڭىۋاتىمىزغۇ ؟

—...

— ئاتا ، سەن يولغا چىقىشقا ئاز قالدۇق دېگەنتىڭ ، قېنى ئۇ يول ؟

— ھە ، يولغا ئاز قالدۇق .

— ئالدىنقى كۈنىمۇ شۇنداق دېگەنتىڭ ، تۈنۈگۈنىمۇ شۇنداق دېدىڭ . ھازىرمۇ يەنە ...

— بولدى ، ئاتاڭنى گەپكە سېلىۋەرمە ، بۇ قۇملۇقتا نەدە يول بولىدۇ ، مېڭىۋاتقان يېرىمىز يول شۇ .

قايسى تەرەپلىكىنى پەرق ئەتكىلى بولمايدىغان بۇ پايانى يوق قۇملۇقتا ، ئۇ ئەر يىگىرمە يىلنىڭ ئالدىدا ئاتىسى بىلەن ماڭغان چاغدىكى تۇيغۇسىغا تايىنىپلا ئۇ ئىككىسىنى باشلاپ كېتىۋاتاتتى .

ئۇلارنىڭ ئاتا ماكان يۇرتى چارا ئىدى . ئون نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا تارىم دەرياسى ئېغىر دەرىجىدە تاشقىنلاپ كېتىپ ، ئەتراپنى سۇ بېسىپ ، سۇ چىقمىغان يەرلەرمۇ زەيلىشىپ ، شورلىشىپ كەتكەنىدى . شۇ چاغدا زور بىر تۈركۈم كىشىلەر ۋاقىتلىق بولسىمۇ تىرىكچىلىك غېمىدە تەرەپ ـ تەرەپكە تارقىلىپ كەتكەندە ، ئۇلارنىڭ ئائىلىسى باشقىلار بىلەن بىللە چارىنى تاشلاپ قۇرۇقتاغ ئېغىزىدىكى كىچىك بىر مەھەللىگە كۆچۈپ بارغان . ئۇ مەھەللىدىكىلەرنىڭ ھاياتلىق كاپالىتى بولغان كىچىك بىر ئېرىق سۇ بىر ھەپتىنىڭ ئالدىدا قانداقتۇر بىر غايىۋى كۈچ تىلسىم قىلىۋەتكەندەك ياكى بىر يالماۋۇز مەخلۇق تەرىپىدىن سۈمۈرۈۋېلىنغاندەك شىپپىدە قۇرۇپ كەتتى . مەھەللىدىكى ئون نەچچە ئائىلە ھەرقايسىسى جەمەتىنى ۋە ئاتا ـ بوۋىلىرىنىڭ ئەسلىي يۇرتىنى ئېسىگە

ئېلىپ ھەر تەرەپكە كۆچۈپ كېتىشتى . بۇ ئۈچ جانلىق ئائىلە
بوۋىلىرىنىڭ يۇرتى بولغان قاراقوشۇن كۆلى ئەتراپىغا كەتمەكچى
بولۇشقانىدى . لېكىن ، كۆل سۈيى ئۆرلەپ كېتىپ ، كىشىلەرنىڭ
باشقا يۇرت - مەھەللىلەرگە كۆچۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ ،
قاراقوشۇن كۆلىگە يېقىنراق يېڭى ئابدالنى پاناھداپ كېتىۋاتاتتى .
ئۇ ھەرقانچە ئۆز تۇيغۇسىغا ئىشەنسىمۇ ، ھېچقايسى تەرىپىنى بىلگى-
لى بولمايدىغان قۇملۇقتا يەنىلا پات - پات ئەتراپقا قاراپ قويغان
ياخشى ، دەپ قارايتتى .

ئۇلار قۇم دۆڭلىرىگە چىقىپ - چۈشۈپ ، ئايلىنىپ بۇنچە
ئاۋارە بولۇپ يۈرگۈچە بىرەر يول تېپىپ ماڭسا بولمامدىكىن -
ھە .

بۇ دەشت - جەزىرە قۇملۇقتا نەدىمۇ يول بولسۇن ، يوق . ياق !
يول بار ئىدى ، يول بولغاندىمۇ ئۇزۇندىن - ئۇزۇنغا ، مەشرىقتىن
مەغرىبكىچە سوزۇلغان ، جاھاننىڭ ئۇ چېتى بىلەن بۇ چېتىنى
تۇتاشتۇرغان يول بار ئىدى . ئەينى زاماندا ئاۋات ، قايناق ، روناق
تاپقان ئۇنداق يول جاھاننىڭ ھېچبىر يېرىدە تېخى ئېچىلمىغانىدى ،
بارلىرى ئۇزۇن - قىسقىلىقتا خالتا كوچىغا ، كەڭ - تارلىقتا
چىغىر يولغا ئوخشايتتى . بۇ يولدا قىش - ياز دېمەي يىل بويى
ھىندى - ئافغان ، پارس - سوغدىيان ، رىم - يۇنان كارۋانلىرى-
نىڭ ، سەييا - ساياھەتچىلەرنىڭ ، ئەلچىلەرنىڭ ئايىغى ، كول-
دۇرما - قوڭغۇراقلىرىنىڭ ياڭراق سادالىرى ئۈزۈلمەيتتى . زەر-
دار كارۋانلارنىڭ قوڭغۇراقلىرى ئالتۇندەك ساپ ، سۈزۈك ، جاراڭ-
لىق ھەم سەلتەنەتلىك ئىدى ، باشقىلىرىنىڭمۇ ياڭراق ، يېقىملىق ،
ھەيۋەتلىك ئىدى ، ئەلچى كارۋانلارنىڭ بولسا ئوردا جاكارچىسىنىڭ
داڭلىدىقىدەك بوغۇق ئەمما سۈر - ۋەھىملىك ئىدى . بۇ يولنىڭ
كارۋان سارايلىرى ، سودا مەيدان - سورۇنلىرى ، رەستە - بازارلى-
رى گويا دۇنياۋى يەرمەنكە ئىدى . جاھاندا بارلىكى ئېسىل
مال - بۇيۇملارنىڭ ھەممىسى : شايى - ئەتلەس ، دۇردۇن -
دۇخاۋا ، گۆھەر ، كەھرىۋا كەبى جاۋاھىراتلار مۇشۇ يول ، مۇشۇ

此为试读,需要完整PDF请访问: www.ertongbook.com

چوڭ رەستىدە ئۇچرىشاتتى ، ئۇيان - بۇيان ئۆتۈشۈپ تۇراتتى ، ئالماشتۇرۇلاتتى . بۇ يولدا يەنە ئاق ، قارا ، سېرىق — ھەر خىل رەڭ - تۈستىكى ئادەملەر ھەم تۈرلۈك تىل - زۇۋان ۋە ھەر خىل دىن - ئېتىقادلارمۇ ئۇچرىشاتتى . بۇ يولدا كىشىلەر سودا قىلىشاتتى ، تالىشاتتى ، قىزىرىشاتتى ، ھۆرپىيىشەتتى ، يەنە ئاخىرىدا چىرايلىقچە پۈتۈشۈپ قالاتتى . شەرقنىڭ جۇلالىق ئېسىل شايى - كىمخابلىرى ، كەھرىۋادەك سۈزۈك ، چاقناق فارفور قاچىلىرى ، قاشتېشى بۇيۇملىرى غەربنىڭ يېقىن - يىراقلىرىغىچە يېتىپ باراتتى ، غەربنىڭ ماللىرى شەرققە يۈرۈشۈپ تۇراتتى . چېرىك - چەۋەندازلار ، ھوشيار جېسەكچىلەر يولنىڭ تىنچ - ئامانلىقىنى يىل بويى قورۇقداپ - قوغداپ تۇراتتى . يول ئوغرى ، قاراقچىلاردىن خالىي ئىدى . يول مۇساپىسى ئۇزۇن ، جاپا - مۇشەققىتى كۆپ ، ئېغىر بولسىمۇ ، ھەرقايسى ئەل كارۋانلىرى ، قىممەتلىك مال - بۇيۇملىرى بۇ يولغا خەۋپسىرىمەي ئاقاتتى .

چاڭئەننىڭ تۇنجى ئەلچىسى جاڭ چيەن كانگىيە[1] سەپىرىدە مۇشۇ يولدىن ئۆتكەن . ۋېنتسىيىلىك سەيياھ ئەلچى ماركوپولو شەرققە بېرىشىدا مۇشۇ يولدا ماڭغان . بۇ يەردە ئۇ ئۆز يۇرتىدا ، ئۆيىدە يەپ باقمىغان ئاجايىپ نازۇنېمەتلەردىن لەززەتلىنىپ ، شېرىن - تاتلىق ، ئېسىل تەسىراتلارغا ئىگە بولغان . ئۇنىڭدىن كۆپ بۇرۇنقى بىر زامانلاردا پامىر تاغلىرىدىن ئۆتۈپ كەلگەن بابىل ئېكىنزارلىقىنىڭ بۇغدىيى دەسلەپ مۇشۇ يول بويىدىكى مۇنبەت تۇپراقتا ئۆزلەشتۈرۈلۈپ ، يەنە بىر زامانلاردىن كېيىن مۇشۇ يول ئارقىلىق ئوتتۇرا تۈزلەڭلىككە يېتىپ بارغان[2] .

بۇ يول مانا شۇنداق يەر يۈزىدىكى يوللارنىڭ سەرخىلى ، سەركىسى ئىدى ، ئاۋات ، قايناق ، شۆھرەتلىك ئىدى . بۇ يول ۋادىسى

---

① كانگىيە — سەمەرقەنت .

② بۇ ھەقتە لى يۈڭ «ئۇيغۇر كلاسسىك مۇزىكا سەنئىتىنىڭ يىراق قەدىمكى زاماندىكى ئىقتىساد ، مەدەنىيەت ۋە ئېتنىك مەنبەسى توغرىسىدا» (شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ئىلمىي ژۇرنىلى 1995 - يىلى 2 - سان) دېگەن ماقالىسىدە : «ھازىرغىچە تارىم ۋادىسىغا بۇغداي ئۆسۈملۈكىنىڭ قاچان يېتىپ كەلگەنلىكى گەرچە ئىلىم - پەندە بوشلۇق مەسىلىسى بولۇپ كەلگەندەك قىلسىمۇ ، ئۇنىڭ تارىم ۋادىسى ئارقىلىق خۇاڭخې ۋادىسىنىڭ ئوتتۇرا ئېقىمىغا بۇنىڭدىن تۆت مىڭ يىل بۇرۇن يېتىپ بارغانلىقى مەلۇم بولدى» دەيدۇ .

تەڭرىنىڭ رەھمىتى، نەزىرى ياغقان تۇپرىقى مۇنبەت، نېمىتى مول، سۈيى ئەلۋەك، گۈزەل زېمىن ئىدى.

— ئۇنداق بولسا، قېنى ئۇ يوللار، قېنى ئۇ گۈزەللىك؟ تۇرغان - پۈتكىنى پايانسىز دەشت قۇملۇقمۇ؟

ئادەم دېگەن بۇ جانىۋار ئەقلى كالللىسىدا چېغىدا ئادەمكەن، ئەقلى گەجگىسىگە ئۆتۈپ قېلىپ ئۇنىڭغا نەپسى مىنىۋالسا، ئۇ چاغدا ئۇ ئازناپ، ئاچ كۆز، بالاخور مەخلۇقكەن. بۇ يول، بۇ ماكاننىڭ نام - شۆھرىتىنى، نەپ - مەنپەئىتىنى، بايلىق - مەئىشىتىنى ئاڭلىغان يېقىن - يىراقتىكى بەگ - خانلارنىڭ نەزىرى بۇ يەرگە ئاغدى، كۆزى قىزىرىشتى. بۇ يولغا ئۆزلىرىلا خوجا بولۇپ خەزىنىسىنى تولدۇرۇۋېلىش، چۆنتىكىنى پومپايتىۋېلىش نىيىتىگە كېلىشتى، ئۇلار بۇ يەرنى بىر - بىرىدىن قىزغىنىشتى، تالاشتى، تالىشىش قىرغىنچىلىق قىلىشقۇچە بېرىپ يەتتى. ئاقىۋەتتە، بۇ خىلۋەت، ئاۋات ماكاننىڭ تىنچلىقى بۇزۇلدى، خاتىرجەملىكى يوقالدى، ئادەملىرى خاتىرجەملىك ۋە تىرىكچىلىك يولى ئىزدەپ تەرەپ - تەرەپكە پىتىراپ كېتىشتى. بىرنى بىرى چىشلەپ بولىۋەرگەن قىرغىنچىلىقلار سەلتەنەتلىك ئوردا - سارايلارنى، ھەشەمەتلىك قەلئە - قورغانلارنى، قەسىر - خانىدانلارنى خاراب قىلىۋەتتى. ئىنسانىيەتنىڭ ئۇ بىر تۇركۇمى يارانقان بايلىقلارنى، قۇرغان شەھەر - يۇرتلارنى، ئاچقان، گۈللەتكەن يوللارنى، چاقناپ تۇرىدىغان جىمىكى پارلاق مەدەنىيەتلەرنى ئىنسانىيەتنىڭ بۇ بىر تۇركۇمى ۋەيران قىلىۋەتتى.

تراگېدىيە ئۇنىڭ بىلەن تۈگىمىدى.

بۇ بىر تۇركۇم ئادەملەرنىڭ ئەجدادلارنىڭ تەۋەررۇك گۈل ئىزلىرىنى نەپسى بالالىقا بېرىلىپ تاشلىۋەتكەن يۈزسىزلىكىگە تەڭرىنىڭ قەھرى - غەزەپ پەيمانىسى تولغان چېغى، ئۇنىڭغىمۇ، بۇنىڭغىمۇ يوق قىلىپ، ئۇلارنى بۇ زېمىنغا ئۇزاققىچە قايتا قەدەم باستۇرماسلىقتەك، گويا دۇنيادا بۇنداق شەھەر - يۇرتلار، يوللار بولۇپ باقمىغاندەك پاجىئەلىك قىسمەتكە دۇچار قىلدى، بۇ يەرنى

تارىخىي ، تراگېدىيىلىك ئاپەت باستى ، كۇھىقاپنىڭ ھەممىنى يوق قىلىدىغان قارا بوران ، قارا قۇيۇننى قويۇپ بەردى . بۇ قارا قۇيۇن خۇددى ئۇزاق باغلاقتىن بوشانغان ئەسەبىي غالجىر مەخلۇقتەك قۇتراپ يامرىدى . ئالدىغا ئۇچرىغانلىكى جانلىق - جانسىز جىمىنى سۈپۈرۈپ ، ئۇچۇرۇپ سورىدى ، پەلەكتىن قۇم توپانى ياغدۇرۇپ ھەممىنى قۇمغا باستۇرۇپ يوق قىلىۋەتتى . پۈتكۈل تارىم بويلىرى ھالاكەتلىك قۇم دېڭىزىغا ئايلىنىپ كەتتى .

— بۇ قۇملۇقتا ئۈزۈلمەي چىقىپ تۇرىدىغان بوران ، قۇيۇنلار ئاشۇ قارا بورانلارنىڭ داۋامىمۇ ؟

— داۋامى دېسەك بولماس ، قالدۇقى .

شۇنداق ، ئەجدادلار بىھېساب ئەجىر - بەدەللەر بىلەن روياپقا چىقارغان ھەممە بايلىقنى ، ئۇلارنىڭ كېيىنكى ئەۋلادلىرى نەپسانى-يەتچى خۇي - پەيلى تۈپەيلىدىن ئاپەت پەيدا قىلىپ يوق قىلىۋەت-تى . ۋاقىت ئۆتكەنچە ، بۇ يولدا چۆنتىكى پومپايغانلاردىن يىراقتى-كىلىرى بۇ يۇرت - ماكاننى ، بۇ يوللارنى تاشلىۋېتىپلا قالماي ، كېيىن ئىز - دېرىكىنى قىلىپمۇ قويۇشمىدى ، ئۇنتۇشتى ؛ يېقىن-دىكىلەر ، ھەتتا مۇشۇ ۋادىدا ياشاپ كېلىۋاتقانلاردا بولسا ئۆتمۈشى ، يىراق ئاتا - بوۋا ئەجدادلىرى ، ئۇلارنىڭ نام - ئىزلىرى توغرۇلۇق ئىشەنچلىك ھېچقانداق چۈشەنچە ، خاتىرە قالمىدى ، پەقەت تاتلىق - چۈچۈك ھەم ئۈزۈك ، كەمتۈك ئەپسانە — رىۋايەت تۇس-دىكى غۇۋا ئەسلىمىلەرلا قالدى .

ئائىلىسىنى باشلاپ قۇملۇقتا كېلىۋاتقان ئەر پەقەت يىگىرمە يىلنىڭ ئالدىدا مۇشۇ قۇملۇقتا ئاتىسى بىلەن بىر قېتىم ماڭغىنى-نىلا بىلىدۇ . ئۇنىڭ ئالدىدا ئاتىسى ئۆزى ياكى باشقىلار بىلەن ماڭغانمۇ ، ماڭمىغانمۇ ، بۇنى بىلمەيدۇ .

— بۇرۇن بۇ قۇملۇقتا ئاۋات كارۋان يولىنىڭ بولغانلىقىنى تېخىمۇ بىلمەيدىكەن - دە .

نەپسانىيەتچىلىك ، نام - شۆھرەتچىلىكنىڭ ھەممىنى يوقىتى-ۋەتكەنلىكتەك ئاقىۋەت ، بۇلارنىڭ نەپسىنى قۇلۇپلىۋەتكەنمۇ - قان-

داق ، يېمەكلىكتە بوگوننىڭلا ، ئۆتوپ كەتسە ئەتە ـ ئىندىننىڭ غېمىنى قىلىدۇ ، ئۆتمۇشى توغرۇلۇق ئويلاپ كەتمەيدۇ .

2

قومۇلۇق ، يەنە شۇ توگىمەس بىپايان قومۇلۇق .

چوڭ ـ كىچىك ، ئەر ـ ئايال بولۇپ ئۈچ جانلىق بۇ بىر ئائىلە كىشىلىرى خۇددى داڭگاللار ئارىسىدا قىمىرلاپ يۈرگەن چۈمۈلىلەردەك چەكسىز قومۇلۇقنىڭ ئېگىز ـ پەس سانسىز قۇم دۆڭلىرى ئارىلىرىدا بىر قەدەم ، بىر قەدەمدىن ئىلگىرىلەپ ئاستا مېڭىپ كەلمەكتە . ئايال بىلەن بالىنىڭ بۇنداق چوڭ قومۇلۇقتا تۇنجى قېتىم مېڭىشى بولغاچقا ، قومۇلۇقتا ئۆزلىرىدىن باشقا بىرەر جانلىقنى ، بىرەر تال خەس ـ گىياھنى كۆرمەي ، توگىمەس قۇمغا قاراۋېرىپ كۆزىمۇ ، دىلىمۇ تالدى . ئۇلار مېڭىۋاتىدۇ ، مېڭىۋاتىدۇ ، جىم ـ جىم مېڭىۋاتىدۇ ، دېيىشىدىغان گەپلىرى يوقمىكىنە بولارنىڭ .

ئۇزايىدىن قومۇلۇقتىن تېزرەك چىقىپ بولساق ئىدى ، دېگەندىن باشقا بىر ـ بىرىگە دەيدىغان گەپلىرى يوقتەك .

— بوپتۇ ، زېرىكىپ قالماسلىقىڭلار ئۈچۈن سىلەرگە مەن گەپ قىلىپ بېرەي ، ئاڭلىغاچ مېڭىڭلار .

ئىنسانلارغا نەپسى بالالىق ئادەم ئاتىدىن ، قانخورلۇق ئۇنىڭ بالىلىرىدىن قالغان ئايەت ـ پاجىئەلىك مىراس كېسەل بولسا كېرەك . رىۋايەت قىلىنىشىچە ، ئادەم ئاتا ئىبلىسنىڭ دەيدىيى بىلەن نەپسىگە هاي بېرەلمەي چەكلەنگەن مېۋىنى يەپ قويۇپ ، جەننەتنىڭ هۇزۇر ـ هالاۋىتىدىن مەهرۇم قىلىنىش جازاسىغا ئۇچراپ زېمىن يۈزىگە چىقىرىۋېتىلگەن . ئادەم ئەلەيهىسسالام زېمىن يۈزىگە ئاشۇ نەپسى بىلەن ئاياغ باسقان ، ئۆزى بىلەن ئاشۇ نەپسىنى بىللە ئېلىپ چىققان .

ئادەم ئاتىنىڭ چوڭ ئوغلى قابىل شەهۋانىي هەۋەسىنىڭ كەينى-

گە كىرىپ، شۇ ھەۋەسنىڭ كۈشكۈرتۈشى بىلەن ئۇكىسى ھابىلنى ئۆلتۈرۈپ، يەر يۈزىدە قان تۆكۈلۈشنىڭ تۇنجى ئۇرۇقىنى چاچقان. يۈسۈپ ئەلەيھىسسالامنى ئۆلتۈرۈپلا جىمىقتۇرۇۋەتمەكچى بولۇپ چوڭقۇر قۇدۇققا تاشلىۋەتكەنلەرمۇ ئۇنىڭ ئۆز ئاكىلىرى ئىدى. بۈيۈك رىم شەھىرىنى قۇرغۇچىلار، بىر ئانا بۆرىنىڭ سۈتىنى تەڭ ئېمىپ چوڭ بولغان رومۇل، رىم ئاكا - ئۇكىلار ئىدى. ھېلىقى قانلىق ئۇرۇقتىن ئۈنۈپ شاخلاپ قۇترىغان نام - شۆھرەت، تاج - دۆلەت ھەۋىسى ۋە شەخسىيەتچىلىك تۈپەيلىدىن رىم ئۆز ئاكىسى رومۇل تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈۋېتىلگەن.

نەپسىگە، شەخسىيەتچىلىككە بېرىلگەن ئادەم تۆگىگە ئوخشايدۇ. تۆگىنىڭ بويىنىغا ئۆتكۈزۈلگەن چۇلۇككە ئىنچىكە شوينىنى چېگىپ، ئۇنىڭ ئۇچىنى ئىت، مۈشۈكنىڭ قۇيرۇقىغا چېتىپ قويۇپ ئۇنى نەگە يېتىلىسە كەينىدىن مېڭىۋېرىدۇ. ئەقلىنى نەپسى تىزگىنلىۋالغان ئادەمنىڭ بۇرنىغا نام - شۆھرەت، تاج - دۆلەت ۋە نەپ - مەنپەئەت تامغىلىق چۇلۇك ئۆتكۈزۈلسىلا بولدى، ئۇ ھەتتا دوزاخقىمۇ كىرىپ كېتىۋېرىدۇ.

قۇم ئاستىدا غايىب بولۇپ كەتكەن ئاشۇ يۇرت، يول قاسناقلىرىدا يەنىلا بۇرۇنقى بىر زامانلاردا ئىنسانلار پائالىيەت قىلغانلىقىنىڭ شاھىتى بولۇپ ئاز بىر تۈركۈم ئادەملەر ياشاپ كەلمەكتە. بۇلار خۇددى ئەجدادلىرىنىڭ ئىزىنى ئىزدەۋاتقاندەك ئۇيان - بۇيان كۆچۈپ - يۆتكىلىپ تۇرىدۇ، ئەمما ئۇ ئىزلارنىڭ نەدە ئىكەنلىكى تۇگۇل شۇنداق ئىزلارنىڭ بارلىقىنىمۇ بىلمەيدۇ، تېخى ئۇ توغرۇلۇق ئويلاپ قويۇش ئۇلارنىڭ خىيالىغىمۇ كەلمەيدۇ. پەقەت تىرىكچىلىك غېمىدە شۇ — دەريا، كۆل ۋە ئوتلاق، جاڭگال قوغلىشىپ كۆچۈپ يۈرىدۇ. بۇ قۇملۇق چۆلدە ئۇلارغا ئادەمنىڭ تېنىنى جۇغۇلدىتىپ، يۈرىكىگە ۋەھىمە، قورقۇنچ سېلىپ، ئاچلىق ۋە چاڭقاشتىن ئۆلگەن ئادەم ۋە ھايۋانلارنىڭ ئېچىلىپ قالغان، شامال، قۇملار يالاپ، جەزىرىنىڭ ئاتەش ئاپتىپى چېقىپ ئاقىرىپ كەتكەن سۆڭەكلىرى ھەرقاچان، ھەر يەردە ئۇچراپ تۇرىدۇ. باش سۆڭەك-

لەردىكى قاغا ـ قۇزغۇنلار چوقۇپ ۋە سىزىپ قۇرۇپ كەتكەن،
قاپقارا بولۇپ كۆرۈنىدىغان ھاڭدەك كۆز چاناقلار، چىشلار ھىڭگىـ
يىپ، دەھشەتلىك ئىچىلىپ تۇرغان ئېڭەكلەر كىشىگە ئۆلۈم ۋەـ
ھىمىسى سالىدۇ، لېكىن بۇ يەرنىڭ ئادەملىرى بۇنداق كۆرۈنۈشـ
لەرگە كۆنۈك.

— ئانا، ئانا، ئاۋۇ نېمە؟! — بالا يېنىدا كېتىۋاتقان
ئانىسىدىن تۇيۇقسىز بىر نەرسىدىن قورقۇپ كەتكەندەك ئەنسىز
سورىدى.

بالا ھەقىقەتەن كۆزىگە كۆرۈنگەن بىر نەرسىدىن چۆچۈپ ئۇـ
نىڭغا قاراپ قالغانىدى. يېرىمى قۇمغا كۆمۈكلۈك، يېرىمى ئېچىـ
لىپ قالغان تالا ـ تالالىق ئاپئاق بىر نەرسە بالىنىڭ سەبىي
ۋۇجۇدىنى قورۇپ قويغانىدى.

ئانا ئۇ كۆرسەتكەن تەرەپكە شۇنداق قاراپلا تەن ـ بويىنى
قورقاق قاپلاپ، يۈرىكى «قارت» قىلىپ قالدى. ئايالغا بۇ كۆرۈـ
نۈش شۇنچىلىك قورقۇنچلۇق، شۇنچىلىك ۋەھىمىلىك تۇيۇلۇپ
كەتتىكى، يـۈرىكى قاتتىق سىلىپ، چىرايىدا قـان قـالمىدى.
ئانا ـ بالا ئىككىلىسى مىنگەن ئۇلاغلىرىنىڭ تىزگىن ـ چۇلۇۋۇرىنى
تارتىپ قويۇپ، ئۇلاغلىرىنىڭ مېڭىشتىن توختاپ قالغىنىنىمۇ
سەزمەي قېلىشتى.

ئەر يېتىشىپ كېلىپ ئانا ـ بالا ئىككىسىنىڭ تاتارغان،
قانسىز چىرايىغا، ئەنسىزلىك چىقىپ ئەلەڭلەپ تۇرغان كۆزىگە
قاراپ ھەيران قالدى.

— سىلەرگە نېمە بولدى، نېمىشقا توختاپ قالدىڭلار؟

ئانا ـ بالا ئىككىسى ھېلىقى نەرسىنى كۆزى بىلەن ئىما
قىلىپ كۆرسەتتى.

ئەر قارىدى. دەماللىققا ئۇنىڭ يۈرىكىمۇ «قارت» قىلىپ
قالدى، لېكىن ئۇ شۇئانلا ئۆزىنى تۇتۇۋالدى.

— ھە، شۇنىڭدىن قورقۇپ كەتتىڭلارما، مەن بېرىپ قاراپ
باقاي، نېمىنىڭ سۆڭىكىكىن، — ئۇ شۇنداق دېدى ـ دە، كالىدىن

此为试读，需要完整PDF请访问：www.ertongbook.com